SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/5 (3) - 2023

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPI1342V3SI5Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/5 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Рахман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич –филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа октори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васила Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович –сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич –сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Кайпова Малика Дауытбай қизи
ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДАГИ ТАРИХИЙ МАДАНИЙ ОБЪЕКТЛАР ВА УЛАРНИНГ ҲУДУДДА ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ 9-13

Фарманова Гульнара Комилевна
АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ Г.А.ПУГАЧЕНКОВОЙ НА ТЕРРИТОРИИ САМАРКАНДСКОГО СОГДА 14-19

Aminov Xurmatbek Baxram o‘g‘li
HUNARMANDCHILIK RIVOJI UCHUN YANGI IMKONIYATLAR 20-25

Мустафоев Жонибек Аралбоевич
“ПАХТА ИШИ”НИНГ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ ҲАЁТГА ТАЪСИРИ ВА УНИНГ ФОЖИАЛИ ОҚИБАТЛАРИ (НАВОИЙ ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА) 26-31

Yunusxo‘jayev Habibulla Zafar o‘g‘li
O‘ZBEKISTON TARIXIY TARAQQIYOTNING ZAMONAVIY BOSQICHIDA IJTIMOIY DAVLATNI SHAKLLANTIRISHNING KONSTITUTSIYAVIY ISTIQBOLLARI 32-36

Маҳмудон Эркин Асқаралиевич
АРАБ ХАЛИФАЛИГИ ИСТИЛОСИ ДАВРИДА ФАРҒОНАДАГИ СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАР 37-45

Назаров Комил Шамсуддинович
ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТИЗИМИДА КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ МАСАЛАЛАРИ 46-51

Matajonov Rahimjon Akramovich
O‘ZBEKISTONDA MUSTAQILLIK YILLARIDA TARIXCHI KADRLAR TAYYORLASH SOHASI HUQUQIY ASOSLARINING YARATILISHI 52-58

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Остонокулов Азамат Абдукаримович, Султонов Омон Жума ўғли
ДАВЛАТ ОТМЛАРИДА БЮДЖЕТДАН ТАШҚАРИ МАБЛАҒЛАР ҲАРАКАТИ ТЎҒРИСИДАГИ ҲИСОБОТЛАРНИНГ АХБОРОТ ИМКОНИЯТЛАРИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ 59-69

Narmatatov Ixtiyor Baxtiyorovich
DEVELOPMENT ADVANTAGES OF CASHLESS PAYMENTS IN THE PAYMENT SYSTEM OF UZBEKISTAN 70-75

Хамраев Джамшид Панжиевич
ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИДА МАҲАЛЛИЙЛАШТИРИШНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ ИҚТИСОДИЙ МОҲИЯТИ, РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ ВА ЗАРУРЛИГИ 76-81

Кулибоев Азамат Шоназарович
ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИДА ҲИСОБ СИЁСАТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСЛУБИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 82-91

Axmedova Nazokat Zikirillo qizi
KORXONA MARKETING STRATEGIYASIDA RAQAMLI STRATEGIYADAN FOYDALANISH USULLARI VA AFZALLIKLARI 92-97

Саатмуротов Шоҳрух
МИНТАҚАДА САНОАТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИНГ БАҲОЛАШ ОМИЛЛАРИ 98-103

Шакирова Фароғат Болтаевна
АҚШ ИҚТИСОДИЁТИНИНГ ИННОВАЦИОН ТИЗИМИ ОМИЛЛАРИ, ТАРКИБИ ВА РИВОЖЛАНИШ НАЗАРИЯСИ 104-113

Кадиров Лутфулло Халимович
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ МОЛИЯВИЙ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МУАММОЛАРИ 114-121

Ibragimova Zarema Zokirovna
DUNYONING IQTISODIY RIVOJLANGAN MAMLAKATLARINING BOSHQARUV TAHLILINI TASHKIL ETISH VA ULARNI ICHKI IQTISODIYOTGA TATBIQ ETISH TAJRIBASI 122-129

Қодиров Азизжон Анварович
«COVID-19» ИНҚИРОЗИНИНГ ЖАҲОН ЭКОТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИ РИВОЖЛАНИШИГА ТАЪСИРИ 130-137

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Sharipov Dilshod Baxshilloyevich
JON LOKKNING TABIIY HOLAT VA TINChLIKKA OID QARASHLARI 138-145

Raxmatova Xolidaxon Xolikovna
XOJA AHROR VALIYNING TINCHLIK, OSOYISHTALIK VA HAMJIHATLIKKA DOIR G‘OYALARI – BARQAROR TARAQQIYOT OMILI SIFATIDA 146-151

Орзиев Иқболжон
АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТДА СЕКУЛЯРИЗМ ОМИЛИНИНГ ИЖТИМОИЙ АҲАМИЯТИ 152-157

Turabova Sevara Kattaqulovna
ILMIY MUAMMOLARNI HAL ETISHDA BAHS-MUNOZARALARNING TUTGAN O‘RNI......158-165

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Israil Mukaddas Irgashevna
BOSMA MEDIA TILINING SOTSIOLINGVISTIK ASPEKTDA O‘RGANISH USULLARI 166-172

Nishonova Xurshida Yusufjanovna
A’ZAM O‘KTAM SHE’RIYATIDA MILLIY RUHNING IFODALANISHIDA E’TIQODIY QARASHLAR 173-178

Маматкулова Камола Шавкат кизи
ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПОНЯТИЯ ПРЕЦЕДЕНТНОСТИ В ЛИНГВИСТИКЕ И ЕГО РОЛЬ В ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ 179-184

Hamroyeva Dilfuza Jamolovna
O‘ZBEK XALQ QO‘SHIQLARIDA YUZ SOMATIZMINING BADIIY TALQINI 185-189

Mahmudova Xushnoza Ravshanbekovna
OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA MOLIYAVIY SAVODXONLIKNI OSHIRISH

MASALALARI 190-195

Ismonova Yorqinoy Abdumutalib qizi
ROMANDA ROVIY BOLA OBRAZI 196-200

Mirzoyev Masudjon Kimsanovich, Niholchonova Navbahor
FARZONA XOʻJANDIY SHEʼRLARIDA MIFOLOGIK PERSONAJLAR BADIIY IFODASINING XUSUSIYATLARI 201-206

Kholiyorov Bunyod
THE CONDITION OF DEVELOPMENT OF LEXICAL COMPETENCE USING AUTHENTIC MATERIALS IN TEACHING ENGLISH IN NON-PHILOLOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS 207-213

Hazratqulov Mutallib Rashidovich, Gulxanova Fotima, Qarshiboyeva Muborak
NUTQNI IDROK ETISH QONUNIYATLARI 214-219

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Файзиев Шухрат Хасанович
ПОНЯТИЕ И ОСОБЕННОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ 220-225

Nishonov Abdulloh Ubaydulloh oʻgʻli
ATOM ENERGIYASINING XAVFSIZLIGINI TAʼMINLASHNING XALQARO-HUQUQIY ASOSLARI 226-233

Safoeva Sadoqat Musoeva
IJTIMOIY TARMOQLARDA FUQAROLIK-HUQUQIY MUNOSABATLARNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH ISTIQBOLLARI 234-246

Бокиев Жаҳонгир Нурматжон ўғли
АЛОҲИДА ТАЪЛИМ ЭҲТИЁЖЛАРИ БЎЛГАН ШАХСЛАРНИНГ ОЛИЙ ТАЪЛИМ ОЛИШ ҲУҚУҚИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ 247-253

Турсунова Маликахон Улуғбековна
ЗАМОНАВИЙ ДАВЛАТДА ДИПЛОМАТИК ФАОЛИЯТ ШАКЛЛАРИ: ИСЛОХОТЛАР ВА ҚОНУНЧИЛИК ТАРТИБОТИГА БЎЛГАН ЭҲТИЁЖ 254-258

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Atamatov Abduxalil Salomovich
OLIY TAʼLIM MUASSASALARIDA MUSTAQIL SOATLARNI OʻQITILISHINING KOMPETENSIYAVIY OʻZIGA XOS XUSUSIYATLARI 259-265

Omarova Gavhar Sadikovna
HUQUQ FANINI O'QITISHDA TA'LIMNI TABAQALASHTIRISHNING PEDOGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI: DIDAKTIK O'YINLAR MISOLIDA 266-271

Baratov Joʻraqoʻzi Shukurjon oʻgʻli
BOʻLAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA NOSTANDART TOPSHIRIQLARNING ROLI VA AHAMIYATI 272-277

Kuchkarova Arofathon
THE IMPORTANCE OF GEOGEBRA IN ENHANCING STUDENTS' LEARNING OF MATHEMATICS AT SCHOOLS 278-283

Tojiyeva Xolida Baxtiyorovna
UMUMTA'LIM MAKTABLARI ADABIYOT DARSLARIDA ASAR BADIIYATINI O'QITISH TARIXI 284-288

Masharipov Ravqat Madraximovich
KURASH BILAN SHUG'ULLANUVCHI TALABA SPORTCHILARDA TAYYORGARLIK BOSQICHLARINI KUN VA HAFTALIK MIKROTSIKLLARDA MASHG'ULOT YUKLAMALARINI OPTIMAL ME'YORLASH 289-295

Niyozmatov Anvar Bahodirovich
XORAZM XALQ O'YINLARI 296-303

Qodirov Xasanboy Oribjonovich
OLIY TA'LIM MUASSASASI TALABALARIDA LIDERLIK SIFATLARINI SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI 304-309

Kejaboev Abdusalim Erkaboevich
PEDAGOGIK MENEJMENT VA ZAMONAVIY RAHBAR KOMPETENTLIGI 310-315

Axmadjonova Farangiz Axrorjon qizi
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MASOFAVIY TA'LIM MAZMUNI VA TA'LIM JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISHNING DIDAKTIK – USLUBIY TA'MINOTI 316-322

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари. -№ S/5 (3)-2023
ISSN: 2181-1342 (Online)
https://scienceproblems.uz

13.00.00- Педагогика фанлари

Atamatov Abduxalil Salomovich
Mehnat va ijtimoiy munosabatlar akademiyasi o'quv ishlari
bo'yicha birinchi prorektor, f-m fanlari nomzodi, dotsent
Email: fera_1981@mail.ru

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MUSTAQIL SOATLARNI O'QITILISHINING KOMPETENSIYAVIY O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. Maqolada talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish, mustaqil soatlarni o'qitishda kompetensiyalarning o'ziga xos xususiyatlari hamda asosiy kompetensiyalarni rivojlanish xususiyatlari ochib berilgan. Mustaqil tadqiqot ishlarini tashkil etishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish muvaffaqiyatli kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan kompetensiyalarni shakllantirish tamoyillari keltirilgan.

Kalit so'zlar: mustaqil ish, kompetensiyaviy yondashuv, kasbiy kompetensiya, sillabus, tadqiqot, shaxsga yo'naltirigan ta'lim

---

Atamatov Abdukhalil Salomovich
First Vice-Rector for Academic Affairs
Academy of Labor and Social Relations,
Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor

COMPETENCE-BASED FEATURES OF TEACHING INDEPENDENT STUDIES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract. This article reveals the peculiarities of the organization of independent work of students, the peculiarities of the formation of competencies when teaching independent hours, as well as the development of basic competencies. The use of innovative approaches in the organization of independent research work is presented in the principles of the formation of competencies necessary for successful professional activity.

Keywords: independent work, competence-based approach, professional competence, curriculum, research, personality-oriented education

---

Атаматов Абдухалил Саломович
Первый проректор по учебной работе
Академии труда и социалных отношений,
кандидат физико-математических наук, доцент

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ САМОСТОЯТЕЛНЫХ ЗАНЯТИЙ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Аннотация. В данной стате раскрываются особенности организатсии самостоятелной работы студентов, особенности формирования компетенсий при преподавании самостоятелных часов, а также развитие базовых компетенсий. Исползование инновационных подходов в организатсии самостоятелной исследователской работы представлено в принципах формирования компетенсий, необходимых для успешной профессионалной деятелности.

Ключевые слова: самостоятелная работа, компетентностный подход, профессионалная компетентност, учебная программа, исследование, личностно-ориентированное образование

DOI: https://doi.org/10.47390/SPI1342V3SI5Y2023N37

Kirish. Oliy ta'lim muassasalarida mustaqil soatlarni o'qitishda kompetensiyalarning o'ziga xos xususiyatlari bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish va amalga oshirish xususiyatlarini, shuningdek ularning asosiy kompetensiyalarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Bunday tadqiqot davomida quyidagi jihatlarni ko'rib chiqish mumkin:

- talabalarning kompetensiya yondashuvi va mustaqil ishlarining nazariy asoslarini tahlil qilish, shu jumladan ushbu mavzu bo'yicha mavjud adabiyotlar va tadqiqotlarni o'rganish;
- talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish sharoitida mustaqil ishlarining maqsad va vazifalarini aniqlash;
- o'quv materiallari, interaktiv onlayn resurslar, hamkorlikda ishlash platformalari va boshqa raqamli texnologiyalardan foydalanish kabi talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish metodlari va vositalarini o'rganish;
- talabalarning mustaqil ishlarining turli shakllari (individual topshiriqlar, guruhiy loyihalar, onlayn kurslar, ilmiy ishlar) samaradorligini ularning asosiy kompetensiyalarini rivojlantirish nuqtai nazaridan baholash;
- talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish va qo'llab-quvvatlashda o'qituvchilarning rolini tahlil qilish, shu jumladan natijalarni monitoring qilish, maslahat berish va baholash;
- kompetensiyalarning o'ziga xos xususiyatlari va mehnat bozori talablarini hisobga olgan holda oliy ta'lim muassasalarida talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish jarayonini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish;
- kompetensiyani rivojlantirish sharoitida mustaqil ishni idrok etish va samaradorligi to'g'risida ma'lumot olish uchun talabalar va o'qituvchilar namunasida empirik tadqiqot o'tkazish.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Mustaqil soatlarni o'qitishda oliy ta'lim muassasalari talabalarining kompetensiyalarini rivojlantirish ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish muhim ahamiyatga ega. Ta'lim sifatini oshirish va talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish uchun tadqiqot ishlarini mustaqil soatlarga birlashtirish muhim.

Kuznetsova o'z dissertatsiyasida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish maqsadida oliy ta'lim muassasalarida talabalarning mustaqil ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish metodologiyasini o'rganadi[1]. Kuznetsovaning dissertatsiyasi shuni ko'rsatadiki, mustaqil tadqiqot ishlarini tashkil etishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish muvaffaqiyatli kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan kompetensiyalarni shakllantirishga yordam beradi. Kuznetsova ta'lim jarayonida innovatsion metodlardan foydalanish, shu jumladan mustaqil tadqiqot ishlarini tashkil etish bo'yicha aniq misollar va amaliy tavsiyalarni taqdim etadi.

Fedorova talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarini kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun mustaqil tadqiqotlar jarayoniga integratsiyalashuvini ko'rib chiqadi[2]. Muallif ilmiy-tadqiqot ishlaridan oliy ta'lim muassasalarida talabalarning malakasini oshirish vositasi sifatida foydalanish muhimligini ta'kidlaydi.

Mustaqil soatlarni oʻqitishda komepetensiyalarning xususiyatlari va innovatsion yondashuvlar asosida talabalarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish, talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish uchun oʻquv jarayoniga innovatsion metodlarni kiritish muhim hisoblanadi.

Uilyams va Smitning ta’kidlashicha, oʻqitishning innovatsion usullari ta’lim sifatini oshirishga va talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi [3]. Maqolada mualliflar oliy ta’lim muassasalarida mustaqil soatlar doirasida talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga innovatsion yondashuvlarni koʻrib chiqadilar. Mualliflar tadqiqot ishlarini mustaqil soatlarga birlashtirishning samarali namunalarini taqdim etadilar. Maqola tanqidiy fikrlash, muloqot qobiliyatlari va oʻz-oʻzini oʻrganish qobiliyati kabi kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan.

Ushbu mavzu boʻyicha tadqiqotlar oʻtkazish uchun nazariy tahlilni, mavjud amaliyot va tajribani koʻrib chiqishni, shuningdek empirik ma’lumotlarni toʻplash va tahlil qilishni oʻz ichiga olgan kompleks yondashuvdan foydalanish kerak.

Muhokama. Talabalarning mustaqil ta’limini toʻgʻri yoʻlga qoʻyish-bu olinadigan bilimlarni tizimlashtirish va singdirish, malaka va koʻnikmalarni egallashni shakllantirish garovi. Shuningdek, talabaning mustaqil ishi uning mustaqil ravishda fanni egallashi emas, oʻqituvchi tomonidan tashkil etilgan alohida shartlardir. Sillabus bu oʻrinda alohida ahamiyat kasb etadi. Undagi ma’lumotlar orqali talaba nafaqat galdagi mashgʻulotga tayyorlanish imkoniyatiga ega boʻladi, balki u orqali istalgan vaqtda mustaqil ish topshiriqlarini olishi va mavjud yoʻllanma boʻyicha maslahatlar bilan tanishishi, ishlarini internetdan foydalangan holda oʻqituvchisiga joʻnatishi, mustaqil ta’limini yoʻnaltiruvchi boshqa koʻrsatmalarni olish imkoniyatiga ega boʻladi. Bu bilan biz talabaning zamonaviy texnologiya (internet)dan foydalanishini ham izga solib, uning imkoniyatlaridan keng foydalanish choralarini koʻrgan boʻlamiz. Asosiysi, bunda talaba va professor-oʻqituvchining bilvosita muloqoti ham yoʻlga qoʻyiladi hamda ikkisining ham vaqti tejaladi.

Mustaqil ishlash, ilmiy izlanish davomida talaba nazariy fikrlash usullarini oʻrganadi. Ilmiy tadqiqot mavzusini shakllantirish, rejani ishlab chiqish, adabiyotlarni tanlash va tahlil qilish, asbob-uskunalarni tayyorlashdan boshlanib, keyingi etapda materiallar yigʻiladi va tahlil qilinadi. Tadqiqotda eng asosiysi yangi material olinganidan soʻng boshlanadi: uni tushunib yetish, ma’lum boʻlgan ma’lumotlar bilan solishtirish, tahlil va sintez, natijalarni izohlash, ularni keng jamoatchilikka taqdim etish (maqola, konferensiya yoki seminarlarga ma’ruza yozish, asbob yasash va h.k.)

Natija. Mustaqil ishlarning barcha turlari oʻzaro bogʻliqligini koʻrish mumkin. Bunda albatta asosiy oʻrinni oʻquv mustaqil ishi egallaydi. Talabaning mustaqil ishlashini bu ishni rejalashtirishni oʻrganishdan boshlash kerak. 2-qadam bu talabalarda ularga berilgan faoliyat algoritmi va vazifa shartlari asosida tashqi talablarni aniqlash qobiliyatini shakllantirishdir.

Uchinchi qadamda ularning oddiy vazifalarni hal qilishga imkon beradigan bilimlarini shakllantirish lozim. Shu bilan birga, talabalarning kognetiv sof takrorlash va qisman rekonstruksiya qilish, ilgari oʻrganilgan ta’lim ma’lumotlarining tuzilishi va mazmunini oʻzgartirishdan iborat boʻlib, bu obyektning ushbu tavsifini, vazifani bajarishning turli usullarini tahlil qilish, ulardan eng toʻgʻrisini tanlash zarurligini anglashdir.

Toʻrtinchi qadam — atipik (noan’anaviy) muammolarni hal qilish asosida oʻquvchilar bilimlarini shakllantirish. Bunday muammolarni hal qilishda talabaning kognetiv faoliyati bu

ilgari oʻzlashtirilgan, rasmiy tajriba (maʼlum algoritm boʻyicha harakatlar) asosida bilimlarini oʻzlashtirish asosida ular uchun yangi boʻlgan tajribani toʻplash va namoyish qilishdir.

Beshinchi qadam esa ijodiy faoliyat uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish bilan bogʻliq. Ushbu ishlarni bajarishda talabalarning kognetiv faoliyati oʻrganilayotgan obyektning mohiyatini chuqur kirib borishdan, yangi, ilgari nomaʼlum boʻlgan tamoyillarni, gʻoyalarni topish uchun zarur boʻlgan aloqalar va munosabatlarni oʻrnatishdan iboratdir.

Umuman olganda, oʻquv jarayonini mustaqil ishlashga yoʻnaltirish va uning samaradorligini oshirish, avvalo talabalarning mustaqil ishlashiga sarflanadigan soatini koʻpaytirishni nazarda tutadi. Shuningdek, doimiy ravishda bosqichma-bosqich talabalarning mustaqil ishlari uchun topshiriqlar toʻplamini berish, universitetlarda mustaqil ravishda fanni puxta egallashga imkon beradigan oʻquv uslubiy va moddiy-texnika bazasini yaratish (darsliklar, oʻquv qoʻllanmalar, kompyuter xonalari), mustaqil laboratoriya amaliyoti uchun sharoit boʻlishi, anʼanaviy nazorat tartibi va mashgʻulotlarni qisqartirish evaziga talabalarning mustaqil ishlashi uchun imkon beradigan doimiy nazoratni tashkil etish kabi jihatlarga eʼtibor qaratish darkor.

Koʻrinib turibdiki, bu borada nafaqat talabalarimiz, balki oliy taʼlim muassasasi va professor-oʻqituvchilarining ham amalga oshirishi kerak boʻlgan ishlari hali juda koʻp. Yangi Oʻzbekiston qadam qoʻyayotgan Uchinchi Renessans mamlakatimiz ilm-fanining rivojiga bogʻliq ekan, yoshlarning salohiyati, aqliy tafakkuri bilan bogʻliq har bitta masala gʻoyat muhimdir. Ayniqsa, biz ertaga zamon talabiga javob beruvchi kadrlar yetishtirishni istasak, mustaqil taʼlimning barcha turlari talabaning mutaxassis sifatidagi shaxsiy, kompetensiyaviy sifatlarini rivojlantirishini chuqur his qilib, avvalo talabalarni mustaqil ishlashga tayyorlashimiz kerak boʻladi.

Zamonaviy pedagogikada oʻquv jarayonini tashkil etish shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuv nuqtai nazaridan oʻzgarib bormoqda. Bunday yondashuv bilan oʻqituvchini nafaqat talaba berilgan materialni qanday oʻzlashtirgani va oʻziga yuklangan vazifalarni hal qilgani, balki u oʻz oldiga qanday vazifalar qoʻygani, qanday yechim yoʻlini tanlaganligi qiziqtiradi.

Mustaqil ishlarni tashkil etish jarayonida talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olish muhim hisoblanadi. Nazariy tahlil natijasida talabalarning mustaqil ishlarini takomillashtirish bilan bogʻliq quyidagi asosiy kompetensiyalar tanlab olindi:

- oʻquv va kognitiv;
- axborot;
- tashkiliy;
- kommunikativ.

Ushbu kompetensiyalar ish beruvchining xodimga boʻlgan umidlarining umumiy roʻyxatiga mos keladi va soʻnggi 5 yildagi taʼlim islohotlari boʻyicha xorijiy manbalar tahliliga muvofiq ushbu tadqiqotda asosiy sifatida tanlangan.

Mustaqil taʼlim orqali taʼlim olishga, oʻz-oʻzini rivojlantirishga, taʼlimda talaba oʻz-oʻzini tarbiyalashga oʻtkazish tendensiyasining paydo boʻlishi bilan — bularning barchasi oʻz-oʻzini rivojlantirish jarayonlari, mehnat bozorida shaxsning raqobatbardoshligini oshirish shartlarini hisobga olgan holda, uning ahamiyatini oshiradi. Talabalarning mustaqil ishi, mahalliy taʼlim rivojlanishining ushbu bosqichida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning asosiy elementiga aylanadi, shuning uchun u talabalarning oʻz-oʻzini tarbiyalash bilan qanday bogʻliq? degan haqli savol tugʻiladi. Oʻz-oʻzini tarbiyalash, oliy taʼlim muassasalarda talabalarning

mustaqil ishlari ulushining 1/3 qismini koʻpaytirish tendensiyalarini hisobga olgan holda, auditoriyadan tashqari taʼlim sharoitlariga moʻljallangan talabalarning faoliyati va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda mustaqil ishning turli shakllarini ishlab chiqish va amalga oshirishni talab qiladi.

Shu bilan birga, oʻquv jarayonining bir shakli sifatida talabalarning mustaqil ishining samaradorligi oʻz-oʻzini tarbiyalash, oʻz-oʻzini rivojlantirish, oʻz taqdirini oʻzi belgilash, oʻzini oʻzi boshqarish va oʻz-oʻzini takomillashtirish jarayonini amalga oshirishdan iborat. Bu jarayonlarning barchasi oʻz-oʻzini anglash bilan bogʻliq. “Oʻz-oʻzini anglash — bu shaxsning oʻz xatti-harakatlari va natijalarini, fikrlarini, his-tuygʻularini, axloqiy xarakteri va manfaatlarini, ideallari va xatti-harakatlarini bilishi va baholashi, oʻzini va hayotdagi oʻrnini har tomonlama baholashdir. Oʻz-oʻzini anglash shaxsning konstitutsiyaviy belgisi boʻlib, ikkinchisining shakllanishi bilan birga shakllanadi” [4].

Shaxsiy motivatsiyaning yetishmasligi talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish sifatiga taʼsir qiladi. P.I. Pidkasistыyning aniqlashicha “Mustaqil ishlarni tashkil etish amaliyotini monitoring qilish va uning natijalarini tahlil qilish uni tashkil etishdagi eng koʻp uchraydigan kamchiliklarni aniqlash imkonini beradi:

– mustaqil ishlarni tashkil etishda muayyan tizimning mavjud emasligi, ular mazmuni, miqdori va shakli aniq ifoda etilmasligi;

– qabul qilingan mustaqil ishning darajasi talabaning oʻquv qobiliyatiga mos kelmasligi: topshiriqlarni tanlashda individual yondashuvning yoʻqligi;

– mustaqil ish monoton, ularning davomiyligi optimal emas.

Talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishning kamchiliklari quyidagilardan iborat:

– mustaqil ishlash koʻnikmalarini maqsadli rivojlantirish va oʻz-oʻzini rivojlantirish tizimining mavjud emasligi;

– motivatsiyaning yetarli darajada ragʻbatlantirilmasligi va natijada topshiriqni bajarmaslikning salbiy oqibatlaridan qoʻrqish;

– nazorat qilish shakllari va usullarining nomukammalligi;

– mustaqil ish natijalarini baholashning individual tizimining yoʻqligi;

– mustaqil ishni bajarish va uning natijalarini muhokama qilishda interaktiv oʻzaro taʼsirning yetarli emasligi.

Koʻrinib turibdiki, yuqoridagi barcha muammolar mustaqil ishlarni tashkil etish va mazmuni bilan talabalarning individual xususiyatlari oʻrtasidagi nomuvofiqlikdan kelib chiqadi va bu nomuvofiqlik, asosan, talabaning uning mohiyatini bilmasligi bilan belgilanadi. “Individuallik” tushunchasi, taʼlim faoliyatida individual xususiyatlarni hisobga olish tamoyillari hisoblanadi. Talabaning individual xususiyatlarini eʼtiborsiz qoldirish oʻrganishga rasmiy munosabat, oʻrganilayotgan fanga qiziqishning yoʻqligi, oʻrganish uchun motivatsiyaning mavjud emasligi, muvaffaqiyatsizlikdan qoʻrqish, umumiy intellektual passivlik, oʻz-oʻzini tarbiyalash, oʻz-oʻzini rivojlantirish istagi yoʻqligiga olib keladi.

A.A. Kirsanov individual xususiyatlarni doimiy va oʻzgarmas narsa deb hisoblamaslik kerakligini taʼkidlaydi. Ular insonning biologik rivojlanishi va shaxsiy shakllanishi jarayonida tugʻiladi, shakllanadi va namoyon boʻladi. Individual xususiyatlarning kelib chiqishi, rivojlanishi va namoyon boʻlishi muayyan ijtimoiy-tarixiy va tabiiy sharoitlarda shaxsning individual rivojlanishiga bogʻliq boʻlib, faoliyatning oʻziga xos mazmuni va tabiati, muayyan ijtimoiy munosabatlar tizimiga jalb qilish shakllari bilan bogʻliq[5].

Koʻpgina mualliflarning taʼkidlashicha, individual xususiyatlar doimiy va oʻzgarmas narsa sifatida qaralmasligi kerak, ular kerakli fazilatlar va shaxsiy xususiyatlarni maqsadli shakllantirish uchun yoʻl ochadi.

B.S. Merlin integral individuallik tushunchasini kiritdi. Uning taʼrifi boʻyicha integral individuallik — bu shaxs mavjudligining maxsus shakli, u doimiy tashqi va ichki oʻzgarishlar sharoitida yashaydi va oʻzi bilan yaxlitlik va oʻziga xoslikni saqlaydigan koʻp darajali aloqalarning oʻzini oʻzi tartibga soluvchi bioijtimoiy tizimidir[6].

L.S.Vigotskiy shaxsning individual rivojlanishiga katta ahamiyat bergan. Individuallikni insoniyatning umumlashtirilgan tajribasini oʻzlashtirish natijasi deb hisoblagan , unda tugʻma xususiyatlar boʻlishi shart, atrof-muhit esa rivojlanish manbai hisoblanadi.

Individuallik tuzilishi quyidagilarni oʻz ichiga oladi:

– *individual, rasmiy-dinamik xususiyatlar* (jinsi, yoshi, temperament, qobiliyatlarning borligi);

– *shaxsiy fazilatlari* (xususiyatlari, shaxsiyat turlari, qobiliyatlari, xulq-atvorining stilistik xususiyatlari);

– *maʼnaviy va mafkuraviy xususiyatlar* (shaxsning yoʻnalishi, qadriyatlari, eʼtiqodlari, qarashlari, munosabatlari).

Psixologik-pedagogik adabiyotlar va muallifning shaxsiy pedagogik tajribasini tahlil qilish talabalarning mustaqil ishi samaradorligiga bevosita taʼsir koʻrsatadigan individuallik tarkibidagi xususiyatlarni quyidagi guruhlarga ajratishga imkon beradi:

1. Kasb tanlash va oʻrganish uchun motivatsiya;
2. Shaxsning ijtimoiy yetukligi;
3. Intellektual faoliyat;
4. Moyillik va qiziqishlar;
5. Individual xususiyatlar (temperament turi, miyaning funksional interhemisferik assimetriyasi, xronotip).

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, oʻquv faoliyatiga munosabat va uning muvaffaqiyati birinchi navbatda motivatsiya va individual xususiyatlarga bogʻliq. Talabaning mustaqil ishni bajarishidagi ragʻbatlantiruvchi kuch ham oʻz-oʻzini takomillashtirishga intilish, muvaffaqiyatga erishish istagi va ishni bajarmaslikning salbiy oqibatlaridan qoʻrqish, muvaffaqiyatsizlikdan qoʻrqish, jazolash boʻlishi mumkin . Shunday qilib, talabalarning oʻquv faoliyati motivatsiyasining ikki turini ajratish mumkin: muvaffaqiyat motivatsiyasi va muvaffaqiyatsizlikdan qoʻrqish motivatsiyasi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Kuznetsova, Ye. V. (2019). "Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish asosida oliy taʼlim muassasalarida talabalarning mustaqil ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish metodlari." Sankt-Peterburg, Rossiya.
2. Fedorova, A. A. (2018). "Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarini mustaqil tadqiqotlar jarayonida birlashtirish." Taʼlim va fan, 14(6), 112-124.
3. Uilyams, J. va Smit, L. (2020). "Innovative Approaches to Developing Professional Competenciyes through Independent Study Hours in Higher Education." ("Oliy taʼlimda

mustaqil oʻqish soatlari orqali kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga innovatsion yondashuvlar.") Xalqaro Oliy taʼlim jurnali, 9 (1), 63-72.

4. Berdnikov I.G., Djalilov A.A. Kachestvennaya i kolichestvennaya otsenka v nauchno-pedagogicheskix issledovaniyax: Uchebnoye posobiye / I.G.Berdnikov, A.A.Djalilov-Tolyatti: Izd-vo MGUS PTIS. - 2000. -108 s
5. F.R. Valiyeva **To Develop Professional Training of Professional Education Specialists by Ensuring** //Bosma //International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD) Special Issue on International Research Development and Scientific Excellence in Academic Life Available Online: www.ijtsrd.com e-ISSN: 2456 – 6470 2021/
6. F.R.Valiyeva Planning, selection and development of human resources in preschool education // International Bulletin Of Engineering And Technology // https://doi.org/10.5281/zenodo.8128941 // ISSN: 2770-9124. 2023

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPI1342V3SI5Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/5 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:
100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Боғланиш учун телефонлар:
(99) 602-09-84 (telegram).